

Domnul Ernest Oberländer-Târnoveanu în căutarea contextului pierdut: Reacția specialiștilor Muzeului Național de Istorie a României semnatarilor ai scrisorii deschise adresate Ministrului Culturii și Identității Naționale

Domnul Ernest Oberländer-Târnoveanu, în cea mai recentă ieșire a domniei sale (<https://www.agerpres.ro/cultura/2017/11/10/romascanu-despre-cautatorii-de-comori-cu-detectorul-de-metale-permisiunea-controlata-este-preferabila-interdictiei-17-16-24>), a considerat de cuviință să ornamenteze cu ou și oțet specialiștii din MNIR care au ținut să-și afirme democratic opiniile în spațiul public. Fiecare afirmație din scrisoarea noastră deschisă este susținută prin argumente sau poate fi probată. Tonul nervos al domniei sale nu mai este o surpriză pentru noi. Dimpotrivă, după experiența căpătată în ultimii ani, știm că el este semnul decisiv care confirmă temeinicia opiniilor noastre. În esență, domnul Ernest Oberländer-Târnoveanu afirmă următoarele:

(1) *„Eu mă ocup de aceste lucruri de 10 ani. Niciunul din cei care au semnat acolo nu a recuperat nici măcar o potcoavă de cal mort, ca să zic așa”*. Să dăm câteva exemple de „recuperări” reușite (ca să zicem așa) de domnul Ernest Oberländer-Târnoveanu.

Cităm din memoriul pe care colegii din comisia de achiziții a MNIR l-au înaintat domniei sale în data de 1 februarie 2016 (am omis numere de înregistrare, de oferte și menționări de sume de bani):

„Magnitudinea cutremurului arheologic produs de această „politică publică” a MNIR este direct proporțională cu eficiența acțiunii de „îmbogățire a patrimoniului”. În perioada 2013-2015 au fost aduse pentru achiziționare, dacă lăsăm de-o parte tezaurul de la Budești, peste 2000 de piese descoperite cu detectorul de metale (*anexa 11*). Câteva grade pe scara Richter ar trebui adăugate de numeroasele donații care ajung direct în patrimoniul muzeului, fără a mai fi discutate în comisia de achiziții. Cele mai multe descoperiri se concentrează în zona din jurul Capitalei dar sunt și piese descoperite în Oltenia, Transilvania și Moldova. Informațiile referitoare la cele 17 tezaure cuprinse în oferte sunt sumare, de genul celor amintite mai sus (*anexa 11*). În lipsa verificărilor din teren, nu se știe dacă piesele au fost descoperite împreună sau au fost extrase de pe o suprafață mai mare. În alte cazuri, piese despre care se afirmă că provin din tezaure au fost oferite muzeului împreună cu obiecte din alte epoci (de exemplu, ofertele nr. xxx). Documentația anorexică aruncă îndoieli serioase chiar în privința existenței acestor tezaure. Categoria numită în oferte „depozit” cuprinde cele 33 obiecte de fier din a doua epocă a fierului descoperite la Bărgăuani (jud. Mureș) trimise de ofertant prin poștă împreună cu coordonatele GPS, dar și un grup de 20 monede medievale de argint și 7 bijuterii întregi și fragmentare, toate sub umbrela informației bogat comprimată în cuvintele: „ÎN COMUNA RASUCENI”. Nu se specifică nici măcar dacă piesele erau asociate. Din „Pădurea Dascălu” au ajuns la MNIR 18 monede medievale, fără să se consemneze dacă au fost găsite împreună sau în mai multe puncte. Același lucru se poate spune și despre cele 23 de monede descoperite în „Ștefănești de Jos”. În celelalte oferte erau incluse piese care, foarte probabil, provin din așezări: grupuri de 2-9 monede care se asociau sau nu cu alte piese sau piese neînsoțite de monede (1 brătară, 1 celt, inele, o daltă, o aplică). „Cercetate” intens cu detectorul de metale, practic posibilele așezări au fost văduvite de elemente de datare. Credem că cine are curiozitatea să studieze și donațiile făcute de detectoriști va constata că nu exagerăm deloc.

Foarte multe oferte conțin piese descoperite în zone baleiate cu detectorul de metale de mai multe ori, la anumite intervale de timp, fără ca MNIR să intervină în vreun fel: „Balta Neagră” (12 oferte),

„Dascălu” (5 oferte), „Pădurea Snagov” (5 oferte), „Drăgănești-Vlașca” (4 oferte), „Răsuceni” (3 oferte), Blăgești (2 oferte), „Burias” (2 oferte), „Bujoreni” (2 oferte), „Ștefănești” (2 oferte). Zona numită în numeroasele oferte „Balta Neagră” a fost „cercetată” insistent cu detectorul de metale de-a lungul anilor 2013 și 2014, MNIR acceptând cu recunoștință și fără să întreprindă nimic (din ceea ce lege prevede în asemenea cazuri) monede și piese de port antice și medievale, chiar și un tezaur monetar medieval. Un detectorist a cercetat intens zona Drăgănești-Vlașca. În iunie și iulie 2014 a depus la MNIR nu mai puțin de 4 oferte. Nici un specialist al MNIR nu a fost delegat să verifice locul descoperirii după depunerea primei oferte. Iată cum este descris locul descoperirii în fiecare ofertă: (1) „în comuna Drăgănești-Vlașca”; (2) „pe raza localității Drăgănești-Vlașca”; (3) „pe teritoriul comunei Dragănești-Vlașca, Teleorman. 29.06.2014”; (4) „în com. Drăgănești-Vlașca”. Din documente nu reiese dacă piesele de port și monedele din a doua epocă a fierului și din evul mediu provin dintr-un singur sit sau mai multe. Sau dacă acolo există vreun sit. Unii detectoriști s-au concentrat doar pe o singură zonă, exploatând-o, probabil, până la epuizarea „zăcămintului”. Alții au avut o rază impresionantă de acțiune. Unii detectoriști au inclus în aceeași ofertă piese descoperite în mai multe locuri: „Ștefănești Pădure” și în „Pădurea Balta Neagră” (oferta nr. xxx) și „pe raza satului Ormindea; com. Băița; Hunedoara, respectiv padurea Trivale de lângă Pitești” (oferta nr. xxx). Desigur, conform declarațiilor descoperitorilor, zonele au fost cercetate în limitele termenului legal de predare a pieselor de 72 de ore.

Așa cum reiese din exemplele de mai sus, conducerea MNIR a exclus arheologia din politica de protecție a patrimoniului, cu efecte negative atât în ceea ce privește calitatea informațiilor legate de contextul pieselor, cât și a completării repertoriului arheologic național prin înregistrarea de noi numeroase situri. Aduse la MNIR încă din 2013, piesele descoperite cu detectorul au așteptat liniștite până când bugetul muzeului a permis să fie achiziționate. Nu s-au făcut verificări în teren (iar în cazul celor două excepții, tezaurile de la Brașov și Budești, rapoartele de cercetare nu au fost incluse în dosarul analizat de comisie) și nu s-au efectuat sondaje arheologice care să stabilească contextul descoperirii (descoperire izolată, tezaur, așezare, necropolă etc).

Politica MNIR de a-și îmbogăți patrimoniul cu piese descoperite cu detectorul a căror proveniență nu a fost verificată suspendă practic funcționarea legii în spațiul instituției. Prevederile legale la care membrii comisiei au făcut apel în numeroasele sesizări adresate conducerii MNIR nu au fost emise (în primul rând) pentru „îmbogățirea colecțiilor” ci tocmai pentru protecția patrimoniului arheologic. De exemplu, conform OG nr. 43/2000 cu modificările ulterioare, art. 5, alin. (8), *„În cazul zonelor cu patrimoniu arheologic evidențiat întâmplător și delimitat conform prevederilor art. 2 alin. (1) lit. k) se instituie din momentul descoperirii de bunuri arheologice pentru o perioadă ce nu poate depăși 12 luni, regimul de protecție pentru bunurile arheologice și zonele cu potențial arheologic, în vederea cercetării și stabilirii regimului de protecție”*. Acceptând piesele descoperite cu detectorul **direct** de la descoperitori, MNIR ar fi trebuit să preia și funcțiile instituțiilor care, conform legii, au atribuții în directe (expres enunțate de lege) privind protecția patrimoniului. De exemplu, conform aceleiași ordonanțe, art. 13, litera e), serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor *„anunță poliția și jandarmeria cu privire la fiecare descoperire întâmplătoare, așa cum este ea definită în prezenta ordonanță, în vederea organizării pazei și/sau a supravegherii zonei respective”*. Se pare că, în viziunea managerială din MNIR, o descoperire arheologică întâmplătoare are nevoie de mai multe demersuri și acțiuni instituționale decât tezaur descoperit intenționat, cu detectorul de metale și intrate în colecțiile acestui muzeu. Conform procedurii de achiziții bunuri culturale (cod xxx; aprobată în data de xxx), al cărei singur domeniu de aplicare este (desigur) „creșterea patrimoniului mobil”, între piesele provenite din descoperiri arheologice și obiectele achiziționate din anticariate sau consignații nu există nici o diferență. În MNIR, pentru „protecția” patrimoniului sunt suficienți doi pași: preluarea bunurilor arheologice pe baza unei simple declarații a descoperitorului și, ulterior, plata recompenselor. Patrimoniul este exploatat de muzeu printr-un regim de parteneriat public-privat. În aceste condiții, nu este de mirare că, practic, conducerea MNIR a exclus arheologia din politica de protecție a patrimoniului”.

(2) După atâtea recuperări reușite, să revenim la afirmația domnului Ernest Oberländer-Târnoveanu: „Niciunul din cei care au semnat acolo nu a recuperat nici măcar o potcoavă de cal mort, ca să zic așa”. Haideți să mai cităm din memoriu:

„Credem că este inadmisibil ca un muzeu de rang național să permită achiziționarea unui număr impresionant de piese de patrimoniu doar pe baza unor informații vagi date de descoperitorii amatori despre proveniența lor, de genul (*anexa 11*): „Pădurea Snagov”, „Pădurea Frumușani”, „Pădurea Balta Neagră”, „pădurea de lângă localitatea Ștefăneștii de Jos”, „Pădurea Dascălu”, „Pădurea Runcu”, „Ștefănești pădure”, „Rasuceni”, „pe raza localității Drăgănești Vlașca”, „com. Bujoreni Teleorman”, „lângă Lacul Balta Neagră”, „în zona sat Burias-com. Peris, 200 m-E”, „pe raza jud. Bacău, în com. Blăgești, pe dealul Crăciunei”, „din zona Calugăreni, jud. Giurgiu”.

În câteva cazuri au fost propuse pentru achiziționare piese ale căror locuri de descoperire nici măcar nu sunt menționate (oferțele nr. xxx; xxx – *anexa 15*; xxx). Într-un referat chiar se menționează faptul că ofertantul nu declară locul de descoperire a piesei (oferta nr. xxx). Pentru 191 monede moderne a fost propusă achiziționarea cu suma de xxx lei considerându-se suficientă informația potrivit căreia provin de la Vadu Stanchii (nr. xxx). Oferta xxx conține la pachet trei tezaure monetare medievale, un inel sigilar și un altul fragmentar. Specialistul numismat a propus suma de xxx lei doar pe baza informației că provin din „pădurea Surlari (Moara Vlasiei), Ilfov”. Ofertantul oferă informații suplimentare: „colțul nord-vest, separat de autostrada A3”. Un tezaur constituit din 596 de monede este propus pentru achiziție doar pe baza informației că provine din „Pădurea Frumușani” (*anexa 14*). Un specialist, după ce arată importanța unui tezaur, propune suma de xxx lei pentru achiziție, considerând că un argument în plus este faptul că ofertantul l-a descoperit pe ogorul proprietate personală (nr. xxx). Așa cum am fost informați într-o ședință a comisiei, piesele aparținând unui depozit de unelte și arme din a doua epocă a fierului au ajuns la MNIR prin poștă. Suntem curioși dacă ofertantul s-a deplasat la București să-și ridice recompensa sau dacă aceasta i-a fost trimisă tot prin poștă. Oricum este de neînțeles, cunoscând prevederile legale actuale, cum asemenea bunuri de patrimoniu încadrate ca fiind „descoperiri întâmplătoare” (pentru care legea specifică modul de gestionare) se găsesc în posesia respectivilor descoperitori care le prezintă spre achiziționare MNIR”.

Din perspectiva anticară asupra patrimoniului pe care o emană citatul de mai sus, luăm drept complimente „aprecierile” cu care domnul Ernest Oberländer-Târnoveanu ne-a onorat.

(3) „Dar, în schimb, au folosit bani din buget pentru săpături care n-au dus la nimic”. În acest moment al ieșirii domnului Ernest Oberländer-Târnoveanu, cineva care nu cunoaște formatul de „dezbateri” pe care domnia sa l-a montat în MNIR ar fi tentat să aducă argumente contrare. Nu îl contrazicem. Noi știm formatul. Să vedem cum a fost valorificat patrimoniul „recuperat” de domnul Ernest Oberländer-Târnoveanu (am omis pasaje semnificative din respect pentru colegii noștri numismați):

„Ultimele numere ale periodicului *Cercetări Numismatice* adaugă noi tușe peisajului emanat din ofertele de achiziții. Din documentația ofertelor și dintre copertile albastre ale periodicului editat de MNIR reiese existența unei colaborări fructuoase între specialiștii numismați și „arheologii-amatori”. Un peisaj mitic format din „păduri”, „cursuri de apă actuale sau secate” și drumuri „nefolosite sau foarte rar străbătute” este muncit în regim extensiv și intensiv cu detectorul. Specialiștii numismați ai MNIR ordonează recolta bogată, întocmesc referatele de specialitate pentru dosarele cu oferte, calculează recompensele și bonificațiile și publică rezultatele cercetărilor înainte ca ofertele în care sunt cuprinse piesele să fie evaluate de comisia de achiziții. În *Cercetări Numismatice*, informațiile despre contextul în care au fost detectate obiectele sunt similare cu cele din oferte. Datele din teren provin exclusiv de la

„arheologii-amatori” care contribuie și la realizarea ilustrației articolelor de specialitate. Fotografiiile, hărțile și coordonatele GPS oferite de detectoriști și făcute publice în *Cercetări Numismatice* probează transparența demersului și oferă posibilitatea democratică a verificărilor suplimentare cu detectorul.

În noua arheologie propusă și promovată de managerul MNIR și de specialiști numismați, practica specifică din teren naște abordări, concepte și metode inedite. Articolele de specialitate au început să menționeze tipul detectorului folosit în teren. Pe Dealul Crăciunei de la Blăgești, detectoristul a găsit monedele „în urma unei ingenioase și foarte aplicate documentări la fața locului”. Cele trei loturi descoperite aici, plus tezaurul de la Runcu descoperit anul următor consfințesc specializarea acestui detectorist în denari romani îngropați pe teritoriul județului Bacău și în zonele limitrofe. Detectoristul care a descoperit tezaurul hallstattian de la Brașov s-a întors la locul faptei pentru a lămuri câteva detalii legate de context, prilej cu care a mai detectat o verigă de aur. „Arheologii amatori” acționează adesea grupați în colective de cercetare. De exemplu, la Vărbila, trei „specialiști” și-au unit detectoarele din dotare și au găsit 93 monede din argint.

În această lume fericită, noțiunea de „tezaur” capătă nuanțe fine. Unele tezaure pot fi „împrăștiate”, un concept împrumutat de specialiștii numismați de la „arheologii amatori”. Altele sunt formate din „loturi”. Tezaurul de pe Dealul Crăciunei de la Blăgești are o natură vulcanică. A erupt prima dată în 1973, apoi în 1981. În 2013, un fericit „arheolog amator” a provocat cu detectorul alte câteva erupții. Două „loturi” din vulcan au fost aduse la MNIR în interval de doar câteva săptămâni (*anexa 12*). Dacă detectoristul nu va fi deranjat, vulcanul de la Blăgești ne mai poate rezerva surprize. Alte tezaure sunt formate din „tranșe”. O primă „tranșă” a tezaurului de la Tazlău (jud. Neamț), mai mare (cum este și firesc), a ajuns cu bine la MNIR, în timp ce Muzeul Județean din Piatra-Neamț s-a consolatat doar cu a doua „tranșă”, adică cu 10 monede, un vas ceramic și un sondaj arheologic.

Noua arheologie este un loc geometric al colaborării. Specialiștii mulțumesc colaboratorilor din teren în paginile *Cercetărilor Numismatice* sau în alte periodice, iar detectoriștii își exprimă stima reciprocă pe forumurile lor de discuții. Nici măcar Poliția nu pare să perturbe această armonie, cel mult doar să afecteze din când în când roadele unor asemenea cercetări. Un „lot” din tezaurul de la Blăgești, în loc să ajungă la MNIR (așa cum a promis descoperitorul), „a fost confiscat de către Poliția din Neamț în 16 ianuarie 2014, ca parte a tezaurului de denari romani imperiali descoperit la Tazlău”. Relația detectoristului cu Poliția nu a împiedicat MNIR să accepte de la acest ofertant încă un tezaur constituit din 257 monede, pentru care s-a propus achiziționarea cu suma de xxx lei (oferta nr. xxx).”

(4) *„Și asta e foarte important. Cine mă convinge pe mine că face săpături de amorul artei și mai trage și concluzii istorice fără să găsească nimic este, fără îndoială, o persoană care este necinstită profund”*. Ne aflăm în același format al schimbului de idei promovat de domnul Ernest Oberländer-Târnoveanu. Nu, mulțumim! Așteptăm curioși „concluziile istorice” pe care le va „trage” domnia sa pe baza comorilor cumpărate de anticariatul muzeului. Preferăm să descriem frumusețea peisajului arheologic pe care domnia sa l-a construit la MNIR. Cităm din memoriu:

„MNIR și-a externalizat serviciile arheologice. S-a născut o lume fericită, liberă de autorizații de săpătură emise de Ministerul Culturii și de corvoada de a întocmi rapoarte de cercetare supuse aprobării Comisiei Naționale de Arheologie. S-a născut o lume fericită în care fiecare știe ce are de făcut și din care arheologii atestați în Registrul Arheologilor administrat de Ministerul Culturii și din secția de specialitate au fost excluși. În timp ce câmpii sunt astfel bătute cu detectorul, arheologii MNIR, criticați anual în rapoartele manageriale înaintate la Ministerul Culturii (Oberländer-Târnoveanu 2012, 12, 34; 2013, 19), își încordează doctoratele pentru a prelua gestiuni și își mobilizează experiența de teren pentru ambalarea bunurilor de patrimoniu”.

Cât despre „o persoană care este necinstită profund”, cităm din scrisoarea deschisă cea mai recentă:

„Avizul negativ emis de Oficiul Juridic al MNIR în data de 18.12.2014 și care nu a fost adus la cunoștința comisiei de achiziții de către domnul Ernest Oberländer-Târnoveanu căruia îi fusese înaintat. Membrii comisiei de achiziții au avut acces la acest aviz abia în data de 08.03.2016. Este demn de remarcat faptul că piesele descoperite cu detectorul de metale au fost achiziționate la sfârșitul anului 2015, chiar dacă avizul recomanda cu totul altceva. Din perspectiva acestui aviz juridic și a documentației care a fost pusă la dispoziția comisiei de achiziții, cumpărarea pieselor descoperite cu detectorul de metale a fost **ilegală**”.

(5) Domnul Lucian Romașcanu, Ministrul Culturii și Identității Naționale, afirmă: „*Important este să găsim calea prin care statul să beneficieze de activitatea acestor domni (căutătorii de comori cu detectorul de metale — n.r.) și să nu-i lăsăm sub nicio formă să distrugă ce se poate găsi*”.

Cităm din scrisoarea noastră deschisă:

„Memoriul constata dezinteresul cu care domnul Ernest Oberländer-Târnoveanu a tratat solicitările firești formulate încă din 2014 de membri ai *Comisiei de recepție, evaluare, achiziții de obiecte de patrimoniu* pentru demararea unei dezbateri necesare schimbării legislației, pentru completarea documentației referitoare la proveniența pieselor descoperite cu detectorul de metale și pentru adaptarea procedurilor interne de achiziție”.

Să cităm și din alt memoriu adresat domnului Ernest Oberländer-Târnoveanu:

„În rest, nu am pledat în nici un document pentru refuzarea pieselor descoperite cu detectorul de metale, așa cum se pare că insinuați. Am cerut doar ca acestea să intre în colecțiile muzeului conform legii, într-un ambient intern guvernat de comunicare, iar MNIR să contribuie în colaborare cu alte instituții cu rol în domeniu la instituirea unui regim de protecție a respectivelor locuri de descoperire.”

Au trecut trei ani de la primul memoriu adresat domnului Ernest Oberländer-Târnoveanu pentru a se ajunge în punctul în care un ministru al culturii afirmă că legislația va fi modificată într-un sens asemănător solicitărilor pe care specialiștii MNIR le formulară. În termeni legislativi, acest interval măsoară apatia domnului Ernest Oberländer-Târnoveanu, precum și apetitul domniei sale pentru dialog. Se vede treaba că activitatea de „recuperare” este consumatoare de timp. Legea poate fi lăsată de-o parte.

(6) Concluzii: După cum arată cele de mai sus, cine eludează prevederile legale referitoare la certificarea provenienței obiectelor descoperite mai mult sau mai puțin întâmplător, va neglija ulterior și măsurile de instituire a unui regim de protecție a locului de descoperire a acestora. Drumul ales de domnul Ernest Oberländer-Târnoveanu pentru îmbogățirea patrimoniului în orice condiții a fost pavat cu următoarele: **(i)** eludări ale prevederilor legale (implicit cu excluderea instituțiilor cu atribuții directe în gestionarea descoperirilor arheologice întâmplătoare); **(ii)** o perspectivă anacronică asupra patrimoniului și exploatarea acestuia într-un regim de parteneriat public-privat; **(iii)** indiferență în tratarea solicitărilor specialiștilor din comisia de achiziții; **(iv)** o procedură neadaptată la noul fenomen; **(v)** lipsa oricărui interes pentru a informa ofertanții despre prevederile legale pe care trebuie să le respecte.

La capătul acestui drum, arheologii excluși din politica de protejare a patrimoniului arheologic și „detectoriștii” care au adus piese *direct* la muzeu se găsesc în aceeași stare: în căutarea contextului pierdut. Dar domnul Ernest Oberländer-Târnoveanu nu pare deranjat de această situație. Pentru a „trage” concluzii istorice, domnia sa nu are nevoie de context arheologic. Așa cum demonstrează și tonul descalificant al celor mai recente declarații ale domniei sale, domnul Ernest Oberländer-Târnoveanu este principalul responsabil pentru starea tensionată în care se desfășoară dezbaterile privind instaurarea stării de normalitate în politica de protejare a patrimoniului arheologic.

Ne întrebăm cât de lung va fi șirul de personalități care, din poziția de ministru al culturii, tolerează acțiunile domnului Ernest Oberländer-Târnoveanu.

Așteptăm cu interes următoarea ieșire publică. Avem ce cita.